

COĞRAFYA PROGRAMININ (2005) KAVRAMSAL YAPISI

The Conceptual structure of Geography Curriculum (2005)

Yrd.Doç.Dr.Mustafa GİRGIN*

ÖZET

Bir belge ve içerik analizi özelliği taşıyan bu çalışmanın amacı, Coğrafya öğretim programının kavramsal yapısının belirlenmesidir. Ortaya çıkacak tablodaki kavramlardan çarpıcı olan birkaçının incelenmesi ve sonuçların bir önceki programla karşılaştırılmasıdır. Belli bir komisyon tarafından hazırlanmış olan böyle metinler sürecin kontrolünü elinde tutma imkânı vermesi araştırmacıların ilgisini çekmesinin birinci nedenidir. Talim Terbiye Kurulu tarafından yeniden oluşturulan Coğrafya Dersi Öğretim Programı okullarda 2005–2006 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulamaya başlandı. Bundan önceki Coğrafya Dersi Öğretim Programını program içeriği ve ders kitaplarındaki kavramlara göre inceleyerek ortaya konmuş olan “Coğrafya Perspektifimiz” adlı bildiriden sonra, gelinen noktayı görmek için bu kez yeni program incelenmiştir. Söz konusu iki programın yaklaşımları arasındaki farklar karşılaştırmayı güçleştirse de; şimdiye kadar hiç olmadığı gibi, yeni coğrafya programı Milli Eğitimin son zamanlardaki yaklaşımını esas alınması oldukça anlamlıdır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, program, kavram, içerik analizi

ABSTRACT

The purpose of the study which is “Document Analysis or Content Analysis” is to determine the conceptual Structure of the Geography Curriculum. It is also the aim of this study to examine some of the notable concepts that would come to the fore in the table obtained and to compare the results with those of previously implemented Geography curricula. Certain texts produced by a certain committee could be the reason of an interest for researchers as these are unobtrusive und closed to external influences. The new curriculum developed by the Ministry of Education was put into practice in schools in the 2005-2006 Academic year. After having presented the paper titled “Our Geography Perspectives” featuring the analysis of contents of the previously implemented curriculum and course books, we examined the new curriculum in order to see the points of departures and new dimensions. Although the differences in these two programs regarding their approaches support our comparisons; it is meaningful for the new curriculum to take into account the new trends adopted by the Ministry to an extent that has never been observed.

Key words: Geography, program, concepts, concepts analysis

* Yrd. Doç. Dr. Muğla Üniversitesi Eğitim Fakültesi, mirgin@msn.com

1. GİRİŞ

Kavramlar etkili öğrenme yollarından kavramsal öğrenme ile birlikte düşünüldüğünde öğrenmeyi kolaylaştıran sözcüklerdir. Kavramsal öğrenmenin kolaylaştırıcı yönü bilinen nesnelere ve hakkında konuşulan tüm konuları belli bir disiplin altında kategorize etmesinden kaynaklanır. Sayısız nesne ve konuyu bir araya getirerek zaman ve mekândan tasarruf sağlanır. Bazen bir görsel binlerce sözcüğün yerine geçebilir ve bir sözcük doğada gözlemediğimiz düzen hakkında bilgi vermeye başladığında kavram biçimini alır (Postman, 1995:95). Kavramsal öğrenme Aksi takdirde hızla çoğalan bilginin ardından koşmak onu öğrenmek için yeterli olmayacaktır. Kavramların sihirli bir diğer özelliği de, düşüncelere ışık tutmasıdır. Bir kavram onu ortaya atan düşüncenin şifrelerini taşır. Bu şifreler kavramları kullanarak arka plandaki fikirleri açığa çıkarır.

Düşüncemize yön veren kavramlar sadece zihne özgü sorunlar değildir. Onlar en sıradan detaylara kadar bizim gündelik faaliyetlerimize de yön verirler. Algıladığımız şeyi, dünyada yolumuzu bulma tarzımızı ve diğer insanlarla ilişki kurma biçimimizi, kavramlarımız yapıya kavuşturur (Lakoff-Johnson, 2005). Dünyayı oluşturan nesnelere birbirlerine göre farklılık sağlayan özelliklerini kullanarak ayırır ve tanımlarız. Olgular hakkındaki deneyimlerimiz zamanla genel bir takım değerlere dönüşerek kavramlaşır. Diğer tarafta denetimi elimizde olan ve olmayan birçok olay için üretilmiş kavramları kullanırız. Bu türden kavramların ortaya çıkıp, gelişmesinde duygularımız, sezgilerimiz ve diğer etkenlerin rolü vardır. İster somut gerçekliği ister soyut şeyleri içersin kavramların büyük bir kısmı dünyayla kurduğumuz iletişimin göstergeleridir.

“Bir insanlık kavramına sahibim, ama belli bir kişiyi gördüğüm zaman bir algıya sahibim” (Honer vd, 2003)’de aynı kelimenin birinde genelleştirilmiş soyut bir düşünce, diğerinde somut bir kategorik düzeyde iki farklı anlamı verilmiştir; Eğitim-öğretimle ilgili ortamların anahtarları olan kavramlar, öğrenmenin çeşitli düzeylerde geliştiğini görmek için bir araçtır. Kavramların bazıları somut bazıları soyuttur. İsim olarak kullanılan ve çoğu terim ya da kavram olan sözcüklerin kişiye göre değişen çağrışımları vardır. Ağaç gibi somut bir terim bile tek bir somut ağaç anlamına gelmez; kişisel algılama ortamından uzak bir soyutlamadır ve herhangi bir ağaç için değil tüm ağaçlar için geçerlidir. Ağaç diye tanımlanan nesnenin sadece kendisi somuttur. Bununla birlikte kavram içeren tüm düşünceler bir derece soyut olsa bile, kimi kavram kullanımları diğerlerinden daha soyuttur (Ong, 2003).

Kavramları duyuşsal yollarla gözlenebilenleri somut ve tanımlarla üretilenleri soyut olmak üzere ikiye ayırdığımızı göre, en önemli özelliği sözcüklerle ifade edilmektir. Tüm kavramlar öğrenilebilirlik, kullanılabilirlik, açıklık, genellik ve güçlülük özellikleri taşır. Kavram öğrenmede somut, tanıma, sınıflama ve soyut olmak üzere dört düzey bulunmaktadır (Senemoğlu, 2004):

Kurucu anlamları bakımından kavramlar üçe ayrılır (Fay, 2001):

1. Düşünürken kullandığımız kavramlar (örnek: öğretmen),
2. Üzerinde düşündüğümüz kavramlar (örnek: eğitim),

3. Kendileriyle düşündüğümüz kavramlar (öğretmeni anlatırken örtük olarak bireyi ya da insanı kullanmak gibi).

Bir konunun temel yapı taşlarını teşhis ve tarif eden temel kavramlardır. Bunların ilintileri ve hiyerarşisi de kavram sistemleridir. Alışılmış modern kavram yapılarından farklı olarak burada tüm sektörlerde esnek tavırları olan bir modern üstü anlayış göze çarpıyor. Girişimcilik, işbölümü ve çoğulcu demokrasinin bu geçiş dönemi, toplumsal rekabetin ve hızlı değişimlerin etkisiyle mücadele etmek zorundadır. Bu dönüşümlerin yeni tanımları olduğu kadar köklü değişimlerin boyutları tartışmaya açık kalmaya devam edecek gibi görünmektedir. Aynı dünyada yaşamının anlamını fark eden uygulamalar için birbirimizin ne düşündüğünü ve ne konuştuğunu anlamamız gerekiyor.

Dünyada ne kadar toplumsal sistem varsa o kadar farklı kavramsal sistem vardır. Bu durumda Ontolojik (varlıkbilim) göreciliğin iddiasına bakalım. Farklı kavramsal sistemlerde yaşayan insanlar aynı dünyada farklı düşünmekte ve yaşamakla kalmıyor; farklı dünyalarda yaşıyorlar (Fay, 2001). Kavramları kullanarak yaptığımız tanımlar, bizi aşağı yukarı başka bir ortama sürükler. Herhangi birini bir kavramı; başka birinden farklı bilip söylemesi onu farklı çevrelere götürür.

Yeni programın kavramlara ilişkin vurgularına bakarsak, öğretmenin öne çıktığı anlaşılır (MEB, 2005);

Öğretmen,

- *Öğrencilerin coğrafyanın yapısal kavramlarını öğrenmelerine dikkat etmelidir.*
- *Programdaki kavram haritaları bu anlamda yol göstericidir.*
- *Öğrencilerin kavram yanlışları varsa, düzeltmelerine yardımcı olmalıdır.*
- *Öğrenme sürecinde kavram analizleri ve kavram haritaları, anlamayı kolaylaştırmaktadır.*
- *Programdaki coğrafi kavramlar örnek verilmiş kavramlardır.*
- *Programda kavram haritalarına örnekler verilmiştir.*
- *Program uygulamalarında her öğrenme alanına yönelik kavram haritaları hazırlanabilir. Öğrencilerden kazanımlara ulaşmada kavramlarla ilgili haritalar oluşturmaları istenebilir.*

Bir ders programı masaya yatırıldığında çok sayıda göstergeden yararlanarak bir tartışmaya girilebiliyor ve söz konusu metin kapsamlı ve ayrıntılıysa; çeşitli komisyonlar tarafından yazılmış ders kitapları ve yardımcı malzemeler yaygınsa; o dersin geçerli olan perspektifi ortaya konabilir. Doküman analizi bir belgenin, yazılı ya da görsel içeriğin analiz edilmesidir. Bir kişi veya kurumun bilinçli ya da bilinçsiz inançları ve tutumları, değerleri, düşünceleri, ürettikleri bu belgelerde ortaya çıkar (Fraenkel ve Wallen 1993). Ders kitapları, öğretim programları, makaleler ve etkinlikler bu gruba girebilir.

Bir metnin kişiliğini yansıtması dışında, kavramlar, ele alındığı ortamların düşünce sisteminin arka planı hakkında ipucu olmasının yanında, genel anlamda dünyaya, doğaya, insana ve insanın yaratımlarına bakışının bir göstergesidir. Bir metnin ya da konuşmanın kavramlarına bakıp vurguların hedefe ne derece yaklaştığını bağlantılı olarak görebiliriz. Daha açık söylemek gerekirse, kavramlar, fikirlerin arkasındaki zihinsel ağın somutlaşmasıdır. Binlerce kavram bir araya gelerek bir metnin kendi içindeki düzenini muhataplarının görmesine olanak sağlar.

Elimizdeki veriler Coğrafya dersi programında tanımlanmış olan 18 kavramın yanı sıra kavramlar bölümünde belirtilmediği halde programa giren 21 kavramın ilgili yazılımda taranmasına dayanmaktadır. Programın kavramları frekanslarına göre sıralandığı birinci bölümde kavramsal yapı açıklanmıştır. Bir önceki Coğrafya Programıyla yapılan karşılaştırma ise ikinci bölümün konusudur.

1.1. Coğrafya Programları (1941–2005)

Türk Coğrafya kongresi kararları Türkiye'deki Coğrafya Programlarına da damgasını vurmuştur. Modern anlamda bir Coğrafya müfredatının temellerinin atıldığı bu tarihten itibaren Türkiye'de Coğrafya kültürü akademik anlamda kabuk değiştirmiş ve beş kez yenilenmiştir. Doğanay'ın (1989) Coğrafya dersleri kredilerinin artırılmasına yönelik önerisine rağmen, liselerde coğrafya ders saatleri dalgalı bir seyir izlemiştir.

1. 1941 Coğrafya Müfredat Programı Türk Coğrafya Kongresi Program Komitesinin liseler için hazırladığı programdır.

2. 1973 Programı görece modern kabul edilen ve liselerin tüm sınıflarına coğrafya dersinin konduğu bir program olmuştur.

3. 1983 programı üzerinde 1987'de bazı değişiklikler yapılmıştır.

4. 1992 programı genel amaçları doğrultusunda Genel Coğrafya, Türkiye Fiziki Coğrafyası, Türkiye Beşeri Coğrafyası ve Ülkeler Coğrafyası dersleri ortaöğretim alanlarına göre dağılmıştır.

5. 2005 Programı yapılandırmacı yaklaşımdan etkilenmiş bir yapıdadır. Coğrafya Dersi Öğretim Programı bu haliyle öğrenci merkezli yaklaşımları, dolayısıyla da, aktif öğrenme ve kuramsal temelleri açısından yapılandırmacılığı önemsemektedir.

Coğrafya programı bir önceki coğrafya programı ile karşılaştırılamayacak kadar yeni bir perspektiftir. Bu perspektif coğrafyayı geçmişinde olduğu gibi popüler bir disipline dönüştürmekte, internet ve medyanın da etkisiyle çevresel destekler, coğrafya derslerinin önüne geçmeye başlamıştır. Günlük yaşamdaki bir haber ve bir televizyon filmi, birçok coğrafi bilgiyi pazarlayıp okul dışı coğrafyayı zenginleştiren öncülerdir. Bu son program, yapılandırmacı anlayışa uygun olarak ilköğretimdeki kazanımları kısmen destekleyici niteliktedir. Programa giren kavramların beklenen çağdaş öğrenme ortamlarını sağlayacak yaklaşımları karşılamada öğretmenlere ve ders kitaplarına daha büyük bir sorumluluk yüklemektedir.

1.2. Yeni Programın Kazanımları

Coğrafya Dersi Öğretim Programında, belirlenmiş kazanımlara yönelik konu sıralaması yapılmamıştır. Kazanımlar ardışık olarak ele alınmıştır. Programda kazanımların öngördüğü bir içerik sınırlaması söz konusudur. “Coğrafi Beceriler ve Uygulamalar” öğrenme alanı, içeriği açısından tüm öğrenme alanlarının konu ve temaları ile bütünleşmiş durumdadır. Bu nedenle diğer öğrenme alanları altında belirlenen kazanımlar hazırlanırken, söz konusu öğrenme alanının içeriği ile bu beceri ve uygulamalar ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla bu öğrenme alanı için ayrıca kazanımlar yazılmamıştır. Öğretmen bu durumu dikkate alarak kazanımların içeriğini ona göre değerlendirmelidir.

Coğrafya Dersi Öğretim Programı’nda kazanımlar; birçok zihinsel beceriyi vurgulamakta, öğrenme süreçlerinde ise aktif öğrenme yöntemlerinin ve öğretimsel işlerin kullanımını gerektirmektedir. Programda bu yöntemlerin kullanıldığı örnek etkinliklere yer verilmiştir. Öğretmenler programda öğrenilen etkinliklerin yanı sıra kazanımlarda öngörülen bilgi, beceri, değer ve tutumları kazandırmada farklı etkinlikler de planlayıp uygulamalıdır.

Tablo: 1. Yeni coğrafya dersi öğretim programının içeriği (MEB, 2005).

ÖĞRENME ALANI	İÇERİK
COĞRAFİ BECERİLER VE UYGULAMALAR	<ul style="list-style-type: none">• Harita becerileri• Birincil ve ikincil kaynakları kullanma ve sorgulayıcı yaklaşım• Bilgi-iletişim teknolojilerini kullanma• Arazi çalışmaları• Coğrafi bilgi sistemleri (CBS)
DOĞAL SİSTEMLER	<ul style="list-style-type: none">• Doğal yapılar, ilişkiler, süreçler• Yer şekilleri• Hava ve iklim• Su• Toprak• Bitki
BEŞERİ SİSTEMLER	<ul style="list-style-type: none">• Beşerî yapılar, ilişkiler ve süreçler• Nüfus• Yerleşme• Ekonomi• Ulaşım-iletişim• Politika• Kültür• Turizm
MEKÂNSAL BİR SENTEZ: TÜRKİYE	<ul style="list-style-type: none">• Yaşadığı çevre, bölge ve ülkemiz• Konum analizi• Yakın çevre ve bölgesel analiz,• Ülkemizin doğal ve beşerî sistemleri,• Türkiye’nin bölgesel ve küresel ilişkileri

KÜRESEL ORTAM: BÖLGELER VE ÜLKELER	<ul style="list-style-type: none">• Küresel ölçekte ilişkiler ve oluşumlar• Kıtalar ve Okyanuslar• Bölgeler ve ülkeler• Uluslararası ekonomik, siyasî ve kültürel birlikler, ilişkiler ve dokular• Küresel ilişkiler ve yapılar
ÇEVRE VE TOPLUM	<ul style="list-style-type: none">• Doğal kaynakların kullanımı• Doğal afetler• Çevre sorunları• Yönetim ve planlama• Çevresel değişim

1.3. Kavram Seçimi

Bir öğretim programına temel oluşturacak kavramların doğru ve açık bir şekilde ortaya konması gerekir. Kavram seçimi, programın temelidir ve onun ana temasını oluşturacak fikirleri yansıtır. Farklı görüşlere yer verilmesi kavram seçiminin sorunsuz bir şekilde sonuçlanması bakımından son derece önemlidir. Diğer yandan kavramlara karar verenlerin eğitim programı yaklaşımlarının dışına çıkmaması gerekir. Özellikle ikircikli kavramlardan uzak durulması, aynı anlama gelen kavramlardan birinin kullanılması ve tartışmalı kavramların kabul edilmiş referanslarının olması tercih edilmelidir. Buradan hareketle coğrafya dersi öğretim programında kavram seçiminde herhangi bir sorunla karşılaşmamak için kavram potası sınırlı tutulduğu görülmektedir. Şemalarla oluşturulan kavram haritalarından anlaşıldığına göre on sekiz kavrama yer verilmiştir.

Kavramlarla ilgili temel sorunlar; kavramların farklı anlamı olması, anlam karışıklıkları ve kavramları yutan kavramlar olabilir. Kavramların türetildiği fiilin kökü; zaman içinde uğradığı değişiklikler; güncel karşılıkları kavramların canlı bir organizma gibi davrandığını gösteren delillerdir. Ancak yine de kavramların sınırlarında dolaşmak kavramsal öğrenmeler için oldukça önemlidir. Bir kavramın sınırlarını bilmek, sınırların öbür tarafındaki başka kavramları bilmek adına, gerçek bilginin yakınlarında olmak demektir. Bazı kavramların küreselleşmenin yörüngesine girmesinden beri tarihi kavramların yerine geçmesi yüzünden kavram karmaşası artmaya başladı. Dolayısıyla kavramları anlama kılavuzu ya da etimoloji sözlüklerine daha çok işimiz düşüyor (Mert, 2004). Kavram karışıklıklarının bir nedeni de kavram kırıksıklıklarıdır. Kavramların eylemsel, eklemesal, işaret ve türevlerine (Foucault, 2001) bakarak kırıksık veya kırılmışlığı gidermek gerekir. Bunun için adlandırma ve sınıflandırmalar nedeniyle öğretimi destekleyen kavram şebekelerini kullanmak ve anlamayı kolaylaştırmak için bir yapbozdan (Fay, 2001) yararlanmak iyidir.

Kavramların arasında işimizi güçleştiren bazıları olmasına rağmen, bazıları da başka kavramları bünyesine almak suretiyle genellemeler yapma imkânı verirler. Bunlara "kavram yutan kavramlar" demek mümkün olsaydı; program, okul, eğitim ve öğretmen gibi kavramları listenin başlarına koyardık. Kavramların neyi ifade ettikleri kadar neyi ifade etmedikleri de önemlidir. Kavramları kullanarak başkalarının yorumlarını yaptığımız (Foucault, 2001) kabul edilse de, aslında bu öğrenmenin kolaylaşması bakımından oldukça

önemlidir. İndirgeme yapıldığı açıkça görünen kavramsal öğrenmelerin kategorik olarak işleri azaltma rolü yadsınamaz. Dolayısıyla kavramların etrafında geçirdiğimiz zaman, öğrenmenin yakınlarında olduğumuz anlamına gelir.

2. YÖNTEM

Bir metin belgesi yoluyla program içeriğinin analizinden elde edilen bulgulara dayanan bu makale nitel bir çalışma olarak tanımlanabilir. Bir belge ya da metin içeriği birçok nedenden ötürü araştırmacıların ilgisini çekebilir. Bu nedenlerden biri kullanılan olgu, kavram ve imge olabilir (Fraenkel ve Wallen 1993). Bu bağlamda okullarda kullanılan ders kitapları bir ölçüde yürürlükte olan program hakkında fikir verse de, bu dolaylı bir yoldan olmaktadır. Programın asıl metni hiçbir başka etki olmadan doğrudan bir değerlendirme yapma fırsatı verir. Kitaplardaki metinlerin programı ve onun kazanımlarını karşılama performansı bu çalışmanın amacı dışındadır. Kitaplara bakarak bir program hakkında sınırlı olarak bilgi sahibi olabiliriz; fakat bu ilgili komisyonun programı anlama biçimini ortaya koyar. Disiplinler arası eğitim araştırmalarıyla tanınan Fraenkel ve Wallen'e (1993) göre bu tip çalışmaların birtakım avantajları vardır:

1. Araştırma herhangi bir dış müdahaleye açık değildir.
2. Araştırmacı gözlenmeden gözlem yapabilir.
3. Analiz edilen içerikler araştırmacının varlığından etkilenmez.
4. Doğrudan gözlem veya başka araçlarla ulaşılması zor olan bilgiler elde edilebilir.
5. Mevcut iletişim materyalleri kullanılarak rahatlıkla içerik analizi yapılabilir.

Diğerlerinde olduğu gibi coğrafya programının metin belgesi de oldukça kapsamlı ve yenilikçi anlayışı uygun olarak neredeyse tüm kavramlara yer vermiştir. Otuz binden fazla sözcükten oluşan coğrafya dersi programında anahtar kelimeleri belirlemek amacıyla en çok kullanılan ilk yüz sözcük listelendi. Coğrafya programının kavramlar bölümündeki kavramların tamamının PractiCount&Invoice 3.0 (2005) yazılımı kullanıldığı analizlerde, sayılar ve noktalama işaretleriyle birlikte olan sözcükler dağılıma etkisinin çok az olması nedeniyle dikkate alınmamıştır.

3. BULGULAR

3.1. Programın Coğrafya Kavramları

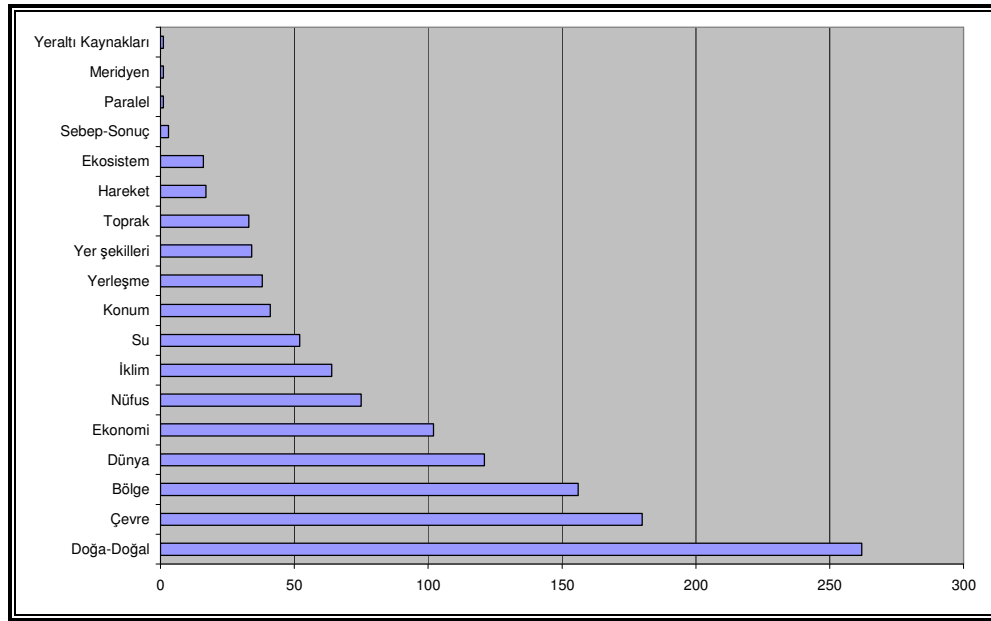
• İncelenen 180 sayfayı bulan bu pdf dosyasındaki sözcüklerin toplamı 31 binden fazladır (31725).

• Türkçede en çok kullanılan sözcüklerden “ve”, “bu” ve “bir” bu metinde de en çok kullanılan sözcükler olmuştur. Bunların 1528'i “ve”, 362'si “bir” ve 253'ü “bu” sözcükleridir.

• İncelemeye alınan kavram sayısı yazılımda ortaya çıkan değerlerin gözden geçirilmesiyle 39 olarak belirlenmiştir. Bunlardan 18'i programda tanımlanmış olan kavram

olurken ikinci bölümdeki 20 kavram programda kavram kısmında değerlendirilmemesine karşılık programda ağırlıklı olarak yer almış kavramlardır.

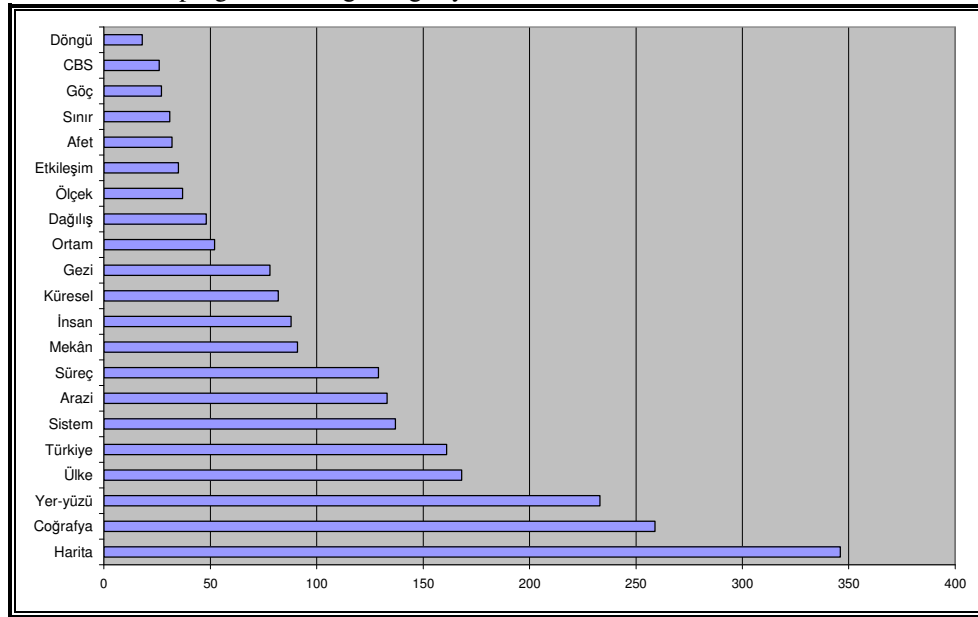
Grafik 1- Yeni coğrafya programının kavram haritalarında kavramlar

- Coğrafya dersi öğretim programında kullanıldığı halde programın örnek kavramları arasında gösterilmeyen kavramlar ikinci grafikte gösterilmiştir.
- Dağılım kavramı, disiplinler arası bir kimlikle ortaya çıkmasına yol açtığı için kendi sınırlarını zorlayan bir kavram olarak kabul edilebilir. Dağılım insanın, olayların, ilişkilerin, sorunların ve malların mekân üzerinde duruşunu açıklayan sihirli bir kavram olmasına rağmen binde 5'in altında bir oranda kalmıştır.
- Coğrafya kavramları arasında göze çarpan kavramlar kadar burada görünmeyen kavramlar da dikkat çekicidir. Özellikle Avrupa, Ortadoğu, Asya ve Amerika gibi ulusal ve uluslar arası projeksiyonların göstergesi sayılabilecek, programda sadece birer kez geçen kavramların listeye girememesi anlamlıdır.
- İncelenen kavramlardan ilk ona girenler dünyanın her yerinde uygulanan coğrafya programlarının temel kavramlarıdır. Ancak mekân, konum ve insan gibi bazı kavramları binde 5'in altındaki oranlarla görmek düşündürücüdür. Bu üç kavram öğrencilerimizin coğrafya perspektifinin sorun bulma ve sorun çözme performansının anahtarları olan kavramlardır.
- Liste dışı kalan ya da düşük puanlarla aşağılara düşen kavramlardan birkaçının durumunu yerine geçen başka kavramlarla açıklamak mümkündür. Bunlardan mekânı ne kadar karşıladığı tartışılabilir olan arazi kavramıdır.

- Güncel sorunların ve popüler bilimin en çok ele alınan anahtar kelimelerinden olan sınır, göç, CBS, ulaşım, döngü, ekosistem, sebep-sonuç gibi kavramların düşük performansı oldukça ilginçtir.

Grafik 2- Yeni programdaki diğer coğrafya kavramları

3.2. Hareket ve Coğrafya Bilgi Sistemleri Kavramları

Yeni Coğrafya dersi programında anahtar kelimelerden söz edilmiş ve bunların programda kavram haritaları olarak düzenlenmiş ve kavramların önemine vurgu yapılmıştır. Yirmi kadar kavramın programdaki oransal durumları bir yana bırakılacak olursa dikkati çeken en önemli kavramlardan biri hareket kavramıdır. Coğrafyanın anahtar kelimelerinden olan hareket kavramı betimsel amaçların dışında olanlara bakılarak değerlendirilmesi gereken bir kavramdır. Coğrafya programında cümlelerin gelişine bağlı olarak geçen hareket kavramının, anahtar kelime olan hareket kavramından ayrılması gerekir. İkinci gruba giren hareket kavramının durumu ise şöyledir:

Tablo: 2. Hareket kavramının programda geçtiği yerler.

Metindeki Kullanılışı	Dünya	Yerkabuğu	Su	Hava	İnsan
1. Hareket (şema)	X	X	X	X	
2. Nüfus hareketi (şema)					X
3. Hava hareketi (şema)				X	
4. Kütle hareketleri (şema)	X				

5. Yerkađu hareketleri (şema)	X				
6. Hareket kavram haritası	X	X	X	X	X
7. Dünyanın şekli ve hareketlerinin.....	X				
8. ...büyük levhalar ve hareket yönleri....		X			
9. ...dünyanın hareketliliđi	X				
10. ...levha hareketleri ve depremler		X			
11. ..dünyanın hareket eden levhaları..		X			
12. ..suyun hareketi....			X		

Benzer şekilde Coğrafya Bilgi Sistemleri kavramının da değerlendirmesi yapılabilir. Coğrafya öğretim programında CBS'nin kullanılması dört yılda toplam 20 defa önerilmiştir. Bunlardan ikisi programın "Açıklamalar" bölümünde, 18'i ise "Etkinlik Örnekleri" bölümünde yer almıştır. Her iki bölümde de CBS'nin uygulanmasının önerilmesi "CBS uygulaması yapılabilir" şeklinde sunulmuştur. Programdaki CBS uygulamalardan 5'i 9. sınıfta, 9'u 10. sınıfta, 2'si 11. sınıfta ve 4'ü ise 12. sınıfta önerilmiştir. CBS uygulamalarının ilgili oldukları kazanım sayıları ise toplam 28'dir. Coğrafya programı CBS ile ilgili uygulama yapılabilir şeklinde yer yer önerilere yer vermiş olsa da CBS'nin ne olduğu ve bunun önerilen konularda ne şekilde kullanılacağı hakkında her hangi bir ipucu taşımamaktadır (Demirci, 2006).

3.3. Eski ve Yeni Programın Karşılaştırması

Yeni programın kavramları önceki programın kavramlarını kısmen içermekle birlikte güncel bazı yeni kavramların yer almadığı görülmüştür. Eski programlardaki kavramsal yapıyı ortaya çıkarmak için elimizde karşılaştırılabilir genişlikte bir dokümanın olmaması tartışmayı güçleştirmektedir. Talim Terbiye Kurulu tarafından belirlenen amaçlar, bir önceki programdan seçilmiş onaylı ders kitaplarında da geçen beşi evrensel kabul edilen 20 kadar temel coğrafya kavramının taranmasıyla ortaya konan coğrafya perspektifimiz karşılaştırıldığında arada büyük bir fark olduğu anlaşılmıştır:

1. Bir önceki programda ve ders kitaplarında ana tema; yer, bölge, ekonomi gibi kavramların öne çıktığı soğuk savaş yıllarından kalma değerlendirmeleri yansıtan Türkiye Coğrafyası perspektifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Son programda ise bölgesel ve küresel bir sentez anlayışı söz konusudur.
2. Önceki programda mekân kavramının programda olmaması ve ders kitaplarında az olması ünitelerde mekânsal kategoriler konusunda eksikler bulunduğunu gösterir. Özellikle doğal ve yapay ekosistem örneklerinde arazi kullanılış durumlarını yansıtan kategoriler kullanılmamıştır. Yeni program kavramsal açısından eskisine göre belirgin bir şekilde bütünlük içindedir.
3. Programın genel görüntüsünü yansıtan küresel ve evrensel gibi kavramlar hiç kullanılmadığı gibi bunların internet ve coğrafi bilgi sistemleri gibi yeni bilgi teknolojilerini desteklediği söylemek zordur. Mekân-konum ilişkilerini içermeyen ve

ender olarak kullanılan mekânsal kategorilerden; doğal bölgeler, kültür alanları, planlama bölgeleri oldukça yüzeyseldir. Sonuç olarak Genel, Dünya-Avrupa ve Türkiye Coğrafyası üzerinde odaklanması beklenen perspektifin tam tersine dağınık bir yapıda olduğu ve tam anlamıyla bir perspektif ortaya koyamadığı anlaşılmıştır. Son programdaysa perspektif adım adım değişerek öğrenenleri farklı ölçeklerde yeni perspektiflere yönlendirmektedir.

4. Eskisinde doğal kaynak, harita, insan, zaman, mekân, hareket, küresel, sistem, toplum, üretim, tüketim, postmodernizm gibi coğrafyanın ulusal ve evrensel düzeyde gösterge niteliğindeki çeşitli kavramları % 5'in altında kaldığı halde yenisinde farklı oranlarda bir çeşitlilik sağlanmıştır.
5. Program geliştirmede bu araştırmanın önemi coğrafya öğretiminde fikirlerin karşılıklı olarak değişiminden kaynaklanmaktadır. Bir programın yapısı ve amacı, temelini genellikle bir ülke ya da kültürden alan teori ya da araştırmalara dayanır. Kültürler arası program tasarım ve geliştirme, birçok önemli eğitsel araştırmaya dayanmaktadır. Uluslararası karşılaştırmalı program çalışmaları ve ülkeler arasında ve içindeki doğurguları coğrafya eğitimi için önemli noktalar (Demirkaya, 2004:329) olduğu hatırlanır; programın bir öncekine göre birçok yenilikler getirdiğini söyleyebiliriz.

4. SONUÇ

- Oldukça geniş bir taramayla oluşturduğu anlaşılan programın ulusal, bölgesel ve küresel Coğrafya bağlamında gelişmiş bir kavramsal yapıya sahiptir.
- Şimdiye kadar hiç olmadığı gibi, yeni coğrafya programı Milli Eğitimin son zamanlardaki program yaklaşımı esas alınarak yapılmıştır. Fakat yine de programın kavramsal yapısı, İlköğretim programındaki coğrafya kazanımlarını tamamlayıcı nitelikte görünmediğinden okul programlarının bütünlüğünü daha fazla desteklemesi beklenirdi.
- Kavramlar sadece analizler ve kavram haritalarıyla öğretilemezler; bunların dışında kavramsal öğrenme üzerinde durulmaması öğretmenlerin program kazanımlarını sağlamada önemli bir eksikliklerdir. Programda kavram analizleri ve kavram haritaları hakkında örnekler bulunmasına rağmen bunların nasıl kullanılacağı hakkında bilgi verilmemiştir.
- Öğrenme alanları ve içerik arasındaki kavramsal uyuma rağmen mekân, toprak ve ekosistem gibi kavramların sınırlı sayıda olması kavram seçiminde disiplinler arası yaklaşımın tam anlamıyla gözetilmediği kuşkusunu doğurmaktadır.
- Kavram yanlışlarının önlenmesi için bir uyarı yapılmakla birlikte; arazi, mekân ve yeryüzü ve yer şekilleri kavramları yeni kavram yanlışlarına neden olabilecek gibi görünmektedir. Özellikle hareket kavramının coğrafyadaki önemine karşılık sınırlı tutulması insanların, olguların, ilişkilerin, nedenlerin ve sonuçların hareketi nedeniyle üzerinde kapsamlı olarak durulması gereken bir kavramdır.

5. KAYNAKÇA

- BARTH, James L. & DEMİRTAŞ, Abdullah, (1997). **İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi** (Kaynak Üniteler). Ankara: YÖK/DÜNYA BANKASI.
- DEMİRCİ, Ali, (2006). “Coğrafya Bilgi Sistemlerinin Türkiye’deki Yeni Coğrafya Ders Öğretim Programına Göre Coğrafya Derslerinde Uygulanabilirliği” **4. Coğrafi Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri**, 13–16 Eylül 2006 Fatih Üniversitesi. e dergi http://dis.fatih.edu.tr/store/docs/demirci_cbscogogrPJPmRG2.pdf. 22.8.2007
- DEMİRKAYA, Hilmi, (2004). “Coğrafya Eğitiminde Uluslararası Araştırma Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi”. **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 24, Sayı 3 s. 321-339, Ankara. <http://www.gefad.gazi.edu.tr/son/21.pdf>. 22.8.2007
- DOĞANAY, Hayati, (1989). “Coğrafya ve Liselerimizde Coğrafya Öğretim Programları.” **Coğrafya Araştırmaları**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu, Cilt 1, Sayı:1, Ankara, 1989, s.7-24.
- FAY, Brian, (2001). **Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi** (Çev.:İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- FRAENKEL, Jack R. & WALLEN, Norman E., (1993). **How to Design and Evaluate Research in Education** (Second Edition). Mc GRAW HILL INC.
- FOUCAULT, Michel. (2001). **Kelimeler ve Şeyler** (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay) 2.Baskı, İstanbul: İmge Kitabevi.
- GİRGİN, Mustafa & ERTÜRK, Mustafa (2006). “Yürürlükteki Programa ve Ders Kitaplarına Göre Coğrafya Perspektifimiz”. **Gaziosmanpaşa Üniv., Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi** S. 1, s. 1-13.
- HONER, Stanley, M.,-HUNT, Thomas, C.,-Okholm & Dennis, L.,(2003). **Felsefeye Çağrı** (Çev.: Hasan Ünder), Ankara: İmge Kitabevi.
- LAKOFF, George & JOHNSON, Mark. (2005). **Metaforlar-Hayat, Anlam ve Dil** (Çev.: Gökhan Yavuz Demir), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- MEB, (2005). **Coğrafya Dersi Öğretim Programı**, Ankara: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları.
- MERT, Ali, (2004). **Kavram Karmaşası**, İstanbul: NK Yayınları.
- ONG, Walter, J. (2003). **Sözlü ve Yazılı Kültür** (Çev.: Sema Postacıoğlu Banon), İstanbul: Metis Yayınları.
- POSTMAN, Neil. (1995). **Çocukluğun Yokoluşu** (Çev.: Kemal İnal), Ankara: İmge Kitabevi..
- SENEMOĞLU, Nuray. (1999). **Öğrenme Ürünleri ve Öğretimi**, Burdur. (<http://iogm.meb.gov.tr/Modul%20-%202.pdf>/ 18.4.2005